

Рад примљен: 23. 11. 2015.

Рад прихваћен: 23. 12. 2015.

Оригинални
научни раддр Валентина Хамовић¹

Универзитет у Београду, Учитељски факултет

doi:10.5937/inovacije1504088H

Слика дејинствва у наивној поезији и прози Милована Данојлића

Резиме: У раду указујемо на сасвим специфичан положај феномена дејинствва у Данојлићевом ојусу и ићи ће се ка прејознавању оних модела јовора и мишљења који ће бићи у најужој вези са изворношћу у најширем смислу. Песников концепт наивне њесме тумачи се као својеврсни њеснички програм који је у мнојим својим сејменјима превазишао јросјоре књижевности за децу, ње се у раду усредсређујемо на Данојлићево целокујно дело.

Кључне речи: дејинствво, наивна књижевност, наивни њевач, дејји архејји, лирски роман, ограсјање, учење.

Један од основних постулата пројекта *наивне поезије* Милована Данојлића садржан је у усредсређењу на књижевни израз којим ће се активирати „дечје у природи и човеку“. Уколико се крене од слике света у његовој поезији за децу, сасвим специфичну по тематским распонима које садржи, а на њу се, добрим делом, наслања и песникова завичајна сага у неколицини такозваних лирских романа, видећемо да ће се детињство активирати у оном оквиру који је садржан у ауторовом концепту *дечје њесме* као начина да се стигне до плурализма различитих видова детињства: детињства *речи*, детињства *њоезије*, детињства *свејиа*, као и до феномена де-

тињства самог.² Детињство се, стога, перципира као феномен са снажном призивалачком моћи који избија из различитих нивоа књижевних

2 Теоријски нацрт „Наивне песме“ Милован Данојлић је најпре објавио у књизи *Лирске расјраве* 1967. године, потом под називом „Један књижевни облик“ у књизи *Онде њојок онде цвеји* 1973. године, да би се 1976. године појавило прво издање књиге есеја о књижевности за децу *Наивна њесма*. Најважнији аспекти тога нацрта у вези су са конституисањем песничког израза „незамисливе једноставности“, „непосредне изворности емоције“ са „чистим лирским визијама“ које се труде да донесу „чисте суштине“, то јест „поезију у првобитном стању“. Данојлић је мишљења да се наивна (дечја) песма обраћа детету као сопственом пандану и због тога своје име не дугује толико деци колико детињству уопште – детињству света, па и детињству саме поезије.

1 valentina.hamovic@uf.bg.ac.rs

структура, чинећи својим положајем својеврсну тематско-смисаону вертикалу/хоризонталу која резонира дуж читаве Данојлићеве поетике. Уздигнуто на ниво свеопштег принципа, као базични архетип за разумевање сложеног развоја индивидуалног и колективног духа, детињство ће се откривати у неколико темељних претпоставки, те се о њему може говорити са неколико нивоа.

Кренемо ли, најпре, од онога што се може назвати детињством света, видећемо да се оно конституише кроз *мишске майрице*, најприсутније у Данојлићевим песничким књигама *Родна година*, *Како живи њољски миш*, као и у прозним фикцијама – у романима *Година њролази кроз авлију*, *Балада о сиромаштву*, *Учење језика*. У њима се разазнаје шилеровска представа о *њироди* као „неокрњеној“ појави, врло блиској нашој меланхоличној представи „изгубљеног детињства“ (Фридрих Шилер би идилични рурални свет у овом роману окарактерисао као премештање „позорнице из вреве грађанског живота у прости пастирски сталеж“, у доба „почетка културе“, односно у „детиње доба људског рода“ (Šiler, 2007: 253)). Кретање јунака кроз шумовите пределе, кроз свет вода и биља, као и изузетна перцептивна снага у доживљајима тананих промена природе сједињују се са његовим осећањем космичких пространстава. У том смислу, опис куће и окућнице, штала и одаја, дворишта и врта у романима *Година њролази кроз авлију* или *Балада о сиромаштву* има своју космолошку симболику, и упућује на архајску слику првобитног људског станишта, уређеног на принципу древних знања. Насупрот муњевитој технолошкој захукталости савремене цивилизације, овде се успоставља динамика константног реда и склада, а готово сви догађаји у овим романима стављени су у временски оквир који се доживљава *њросњорно* и *конкретно*, што указује на блиске додире између човека и природе, на њихову органску повезаност и сраслост. Земљораднички живот људи и живот при-

роде мере се истим мерилима, истим догађајима, имају исте интервале, неодвојиви су један од другог, дати су у једном, како Бахтин каже, „неделивом чину рада и свести“ (Bahtin, 1989: 352). Обредни карактер тога односа показује се кроз смену годишњих доба, цикличном кружењу које човек преводи у раван свога света и у коме се наслућује оно што је Растко Петровић називао дубоким „међусобним симболизовањем“. Свет се тако показује у својој базичности, првобитности и наивном духу, сасвим анахроно у односу на постмодерно доба у коме настаје ова проза.

Врло слично разумевање природе као самосврховите егзистенције, у чијој се појавности увек изнова указује настајање света у малом, види се и у Данојлићевим дечјим песмама, нарочито у поменутиим збиркама *Родна година* и *Како живи њољски миш* (овај се карактеристичан поступак може препознати и у његовој „одраслој“ поезији – збирка *Чистине* то најбоље показује). У њима се архетип детињства остварује кроз слику биља и растиња, чијим се клијањем, растом и бујањем сугестивно предочава феноменологија „почетка, заметка, будућег развоја“ (Требјеџанин, 2011: 46). Песнички поступци, микроскопски усмерени ка једва видљивим ображајима у флоралном свету (нарастању трава, листању грана и дрвећа, ницању и развоју баштенског поврћа) метафорично показују еволуцију света на основу појединости, издвојених делова из једне и јединствене целине. Песнички поступци су, притом, саображени изразу наивног певача, из чега произлази утисак и да је и сама поезија, или сам песнички облик, сведена на своју првобитну основу, видљиву у једноставности, конкретности и сликовитости.

Такође, у Данојлићевој наивној поезији и прози активира се „нулто“ (дечје) стање и на плану *језика*. У поезији се, иако ретко, иде ка језичкој *ијривости* и *нонсенсу*, категоријама блиским поетици инфантилизма (у песмама „Јакови по свету“, „Седмица радна“ из збирке Фу-

руница јојуница, у називу за Дечју републику – Бауаујомба из збирке *Како сјавају ѿрамваји*, у неколицини песама збирке *Песме за врло ѿаметну децу* итд.) Много сложенији однос према језику успостављен је у прозним записима у којима се, готово са психолингвистичких становишта, приповедачева свест усредсређује на ѿорекло језика, на начин на који се језик и мишљење склапају у јединствену целину, као и на проблем ѿегове комуникативности (најприсутније у романима *Змијин свлак*, *Година ѿролази кроз авлију*, *Учење језика*). У сећањима из детињства оживљавају се инфантилне језичке игре, заумне језичке формуле из којих се помаљају запретене језичке матрице – оне приповедачу служе као експерименталне вежбе којима се прати настајање слике ни из чега (овакве моменте наивни приповедач неретко осећа као надношење над бездан непојамности). Та је тежња највидљивија у роману *Учење језика*, који нас својим симболичним називом усмерава ка разумевању језика као свеопштег културног и животног *кода* или језичког система чија је комуникативна снага много шира од простих речи. Тајни знаци природе, немушти језик животиња, кретње, гестови и гласови што их чује од људи, нејасни звуци и променљиви ритмови који потичу још из примарног животног простора, све је то део онога што петнаестогодишњи јунак ове прозе доживљава као јединствени збир тајног језика света.

Учење тога језика се, притом, појављује као процес постепеног усаглашавања *говора* и *мишљења*, чије се линије развоја додирују, суситичу и преплићу, уклапајући се у целину попут мозаика. Отуда се у овом роману силази у најниже пределе људског духа, креће се од најраније свести о себи не би ли се дошло до онога што се наговештава насловном синтагмом – *учење језика*; наиме, оно није само усвајање говора људи и природе, већ оно почиње и пре самих речи, па и пре мишљења. „То што јесте ту је пре мене, и пре мишљења [...] *Видим* како се шта зове, имена испливавају из ствари“ (Danojlić, 2008: 7) – рећи ће

приповедач у роману, чиме се ставља до знања да се дете не посматра само као *animal educandum* већ и као *animal symbolicum*, чиме се сугерише и сложеност културе коју дете усваја. Чини се да је овим усредсређењем на *ѿредисѿорију* људског бића Данојлић отишао за корак даље у своме настојању да проникне у неименовано и невидљиво, што је један од најважнијих темеља ѿегове поетике. Из истог су настојања и ауторова непрестана интересовања за старе и одбачене речи које самују „изван живота и времена“ и чувају „спомен на првобитну свежину постојања“, што се види у оживљавању народних израза, архаизама и историзама. Данојлићев однос према језику, дакле, произлази из најдубљег уверења да је у ѿему похрањен комплетан културни и цивилизацијски кôд једног народа, те ће се управо преко тога медијума силазити у најдубље пределе индивидуалног и колективног духа.

Коначно, Данојлићеве наивне поезија и проза усредсређују се и на стање *свесѿи деѿеѿиѿа*. Генерацијски распон којем се аутор обраћа обухвата време од основношколског периода до адолесцентског доба те се, у складу са тим, конституишу песнички и прозни облици вишеструких тематско-стилских усмерења. Већ у првој песничкој збирци, *Како сјавају ѿрамваји*, по врло широко захваћеној слици света, наслућују се различити узрасни адресати.³ Поступци који су у основи поезије намењене млађој деци (мада ће се аутор оградивати од било какве референцијалне функције своје поезије) воде ка анимизму, антропоморфизму, хиперболизацији, хумору. То је она поезија у којој ветрови скитају, сапуни се купају, сунце пуши, руча или вечера, возови и трамваји спавају, годишња доба се прикрадају и играју са људима, судопере иду у опере итд. У исто време, у појединим песмама успоставља се симболистичка слика света која призива нешто старије искуство но што је дечје (сума-

3 Иако је аутор уверења да се књижевна дела за децу обраћају деци од седам до четрнаест година, чињеница да је међупростор ѿегове наивне песме знатно шири од задатог оквира.

траистичко повезивање простора, сугестивност песничких слика, оностраност која се појављује кроз предмете и слике), а са тематским преусмерењем на природу у збирци *Родна година* дечји субјект је, практично, истиснут из непосредног појмовног света ове поезије. С друге стране, постоји читав низ песама у којима се активирају сваковрсни тематски потенцијали, упућени врло експлицитно одређеној читалачкој публици. То је, свакако, онај корпус песама које је аутор наменио *врло њамејној деци*, те ће се, у складу са тим, појавити врло широк обим мотива који заповеда простор дечје поезије – од филозофског чуђења над космичким пространством и запитаности о смислу људског постојања, преко социјално-политичких алузија и разбијања историјско-националних митова, до врло оштре сатиричне слике света. Овај корпус песама показује колико је растегљив оквир наивне поезије и колика је могућност различитих смисаоних нивоа који кореспондирају са дечјом свести.

Но врло важан сегмент Данојлићеве књижевности представља његово усредсређење на живот детета – младог човека, који је на прагу свога оформљења. Тематизовање дечјег света начето је још у збирци *Како сјавају ѓрамваји* кроз врло интензивно усмерење на одбрану аутономије живота деце, чији се замишљени социјални поредак експлицитно даје кроз димензију прогласа *Дечје републике*. Одрастање јунака ове поезије одвија се у специфичним друштвено-историјским околностима, са још нерашчишћеним статусом детета унутар уже и шире друштвене заједнице. Такве прилике додатно подупиरे песнички триптих о Пеци Крсти, нарочито породични оквир његовог тегобног и болног сазревања. Већ у овим песмама показале се да ће се Милован Данојлић концентрисати око феномена одрастања, што ће бити једно од основних везивних линија између поезије за децу и његових романа о детињству (први у низу циклично структурираних романа о детињству представља роман *Змијин свлак*, објављен 1979. године, а последњи – *Добро јесће жи-*

вети – појавиће се 2010. године). Том се феномену прилази из сасвим специфичне позиције аутора, чија се фигура вешто уградила у песнички и романескни свет, чинећи да се добар део овог књижевног корпуса чита као двоструко кодиран текст. Полазећи од властитог дечачког искуства, укључујући у ову прозу мноштво аутобиографске грађе, аутор је сачинио фикцију саздану по мери сопствене сензибилности. Отуда се повести у овим романима неће заснивати на динамичним и узбудљивим авантурама, већ на дубоко интимним доживљајима, независно од тога да ли ће они бити подстакнути друштвено-политичким околностима, породично-социјалним уливима или феноменима из непосредног рурално/урбаног окружења. Траума одрастања се показује кроз континуирано самеравање односа између властитог бића и света, који се у различитим својим манифестацијама доживљава као препрека коју треба разумети и превазићи.

Митска аура овога феномена као нехронолошког, *идеалног сјања* које се непрестано одиграва у нашем духу, како је о њему писао Бенедето Кроче, може се видети у једном самозагледаном солилоквијуму приповедача романа *Балада о сиромашћу*: „Уђеш у сну, изађеш у сну, не памтиш кад си ушао, не видиш да си изишао; накнадно се досећаш да си био, и питаеш се ниси ли од неког другог чуо то што памтиш. Детињство. Уистину почиње тек кад прође, и одвија се, до краја живота, унатраг. Никад не престаје, само се, од неког времена, мора пригушавати“ (Данојлић, 2000: 125). Тако посматрано, детињство се конституише као базични арсенал архетипских слика, као спој још увек неразложених чулних и менталних пројекција које се нуде савременом човеку, његовој нарушеној духовној равнотежи. Због тога се тај примарни облик људског постојања, који се налази „испод појмовно-логичке мреже“ (Петковић, 2000: 241), наметнуте културом, у Данојлићевом делу показује као кључни генератор његовог личног сазревања и књижевног деловања.

Извори

- Danojlić, M. (1972). *Rodna godina*. Beograd: BIGZ.
- Danojlić, M. (1976). *Naivna pesma: ogledi o dečjoj književnosti*. Beograd: Nolit.
- Danojlić, M. (1980). *Kako živi poljski miš*. Beograd: Narodna knjiga.
- Danojlić, M. (1982). *Mišja rupa*. Beograd: M. Danojlić – M. Josić.
- Danojlić, M. (1992). *Godina prolazi kroz avliju*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Danojlić, M. (1994). *Pesme za vrlo pametnu decu*. Beograd: Prosveta.
- Danojlić, M. (1998). *Kako spavaju tramvaji i druge pesme*. Kragujevac: Jefimija.
- Danojlić, M. (2000). *Balada o siromaštvu*. Beograd – Vrbas: Filip Višnjić.
- Danojlić, M. (2008). *Učenje jezika*. Beograd: SKZ.

Литература

- Bahtin, M. (1989). *O romanu*. Beograd: Nolit.
- Kroče, B. (1995). *Poezija. Uvod u kritiku i istoriju poezije i literature*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Petković, N. (2000). Gusto jezičko tkanje. U: Danojlić, M. *Balada o siromaštvu* (239–243). Beograd – Vrbas: Filip Višnjić.
- Šiler, F. (2007). *O lepom*. Beograd: Book&Marso.
- Trebješanin, Ž. (2011). *Rečnik Jungovih pojmova i simbola*. Beograd: Zavod za udžbenike.

Summary

This paper is on the specific position of the phenomenon of childhood on the opus of Danojlic and we are recognizing those models of speech and contemplation, which are closely connected to the source in its widest sense. The poet's concept of naïve poem is interpreted as a unique poet's programme, which in many segments is far beyond area of literature for children, so we are focusing at the whole literary work of Danojlic.

Key words: *childhood, naïve literature, naïve poet, child archetype, lyrical novel, growing-up, learning, buildings novel.*